UPPSALA
UNIVERSITET

DELRAPPORT 2: MORALENS PELARE

GEMENSKAPSBAROMETERN 2024

FÖRFATTARE:
DANIEL ALMÉN
LARS TRÄGÅRDH
JOHAN WENNSTRÖM

INSTITUTET FÖR BOSTADS- OCH URBANFORSKNING (IBF)
UPPSALA UNIVERSITET

PROJEKTGRUPP
GEMENSKAPSBAROMETERN

Institutet för bostads- och urbanforskning:
Lars Trägårdh, gästprofessor (Projektledare)
Daniel Almén, forskare i nationalekonomi
Johan Wennström, forskare i statskunskap
Matz Dahlberg, professor i nationalekonomi
Nils Hertting, professor i statskunskap
Camilla Scheinert, koordinator för samverkan och kommunikation
Ulrika Wahlberg, kommunikatör

LF Forskningsstiftelse:
Lia Antoniou, forskningsledare
Malin Ahlström Ekman, kommunikatör

UPPSALA
UNIVERSITET

Gemenskapsbarometern är en vidareutveckling av Tillitsbarometern som Lars Trägårdh har utvecklat vid Marie Cederschiöld högskola i samverkan med LF Forskningsstiftelse. 2023 flyttade Lars Trägårdh över till Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF) vid Uppsala universitet och inledde arbetet med den nya Gemenskapsbarometern.

Projektets syfte är att syna tillit och trygghet på lokalsamhällenivå för att fördjupa den kunskap som finns genom studier på nationell nivå. Tanken är att på detta sätt bättre kunna undersöka sambanden mellan tillit och till exempel mångfald och ojämlikhet, samt få en djupare förståelse av i vilken grad tillit och trygghet varierar i olika kommuner och stadsdelar inom Sverige.

GEMENSKAPSBAROMETERN FINANSIERAS AV LF FORSKNINGSSTIFTELSE

Länsförsäkringar

INNEHÅLL

VAD ÄR GEMENSKAPSBAROMETERN? 7

VILKA KOMMUNER HAR DELTAGIT I GEMENSKAPSBAROMETERN? 7

VILKA INDIVIDER HAR DELTAGIT I GEMENSKAPSBAROMETERN? 9

MORALENS PELARE 11

ATT STUDERA MORALENS PELARE 13

RESULTAT 15

INDIVIDUELLA VARIATIONER 16

MORALENS GEOGRAFI 19

MORAL OCH TILLIT 20

MORAL OCH FÖRSVARSVILJA 23

MORAL OCH POLITIK 25

REFERENSER 27

APPENDIX 1 29

VAD ÄR GEMENSKAPSBAROMETERN?

Gemenskapsbarometern är en befolkningsundersökning som Statistiska centralbyrån (SCB) under 2024 har utfört på uppdrag av Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF), Uppsala universitet. Undersökningen bygger vidare på *Tillitsbarometern* som under åren 2009, 2017 och 2020 utfördes av SCB på uppdrag av Ersta Sköndal Bräcke högskola (numera Marie Cederschiöld högskola). Samtliga undersökningar genomfördes med huvudfinansiering från LF Forskningsstiftelse, och med kompletterande bidrag från Riksbankens Jubileumsfond, Vetenskapsrådet och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) samt enskilda kommuner. Undersökningen är en studie av tillit, trygghet och gemenskap i Sverige i vid mening, men genomförs med ett tydligt fokus på lokala förhållanden, i synnerhet kommuner och stadsdelar. Resultat från, och analyser av, den första undersökningen (2009) har publicerats i boken *Den svala svenska tilliten*[1] och i en rad vetenskapliga artiklar och bokkapitel. I december 2025 publicerades den första delrapporten om 2024 års undersökning, som redovisar resultat avseende tillit och trygghet och som också innehåller jämförelser med de tidigare omgångarna av undersökningen.[2]

Denna andra delrapport redovisar i undersökningen aldrig förut inkluderade resultat avseende moralens roll i politisk åsiktsbildning och polarisering; en naturlig förlängning av undersökningens intresse för tillit och gemenskap i Sverige. Föreliggande text är huvudsakligen skriven av Daniel Almén, Lars Trägårdh och Johan Wennström, men vi vill också markera vår tacksamhet till dem som tidigare har gjort betydande bidrag till arbetet med *Tillitsbarometern*: Dag Wollebaek, Susanne Wallman-Lundåsen, Ali Abdelzadeh, Anna Mankell, Rebecka Andersen, Tigran Babajan, Lars Svedberg och Linnea Lundgren.

VILKA KOMMUNER HAR DELTAGIT I GEMENSKAPSBAROMETERN?

I urvalet av kommuner har ambitionen varit att maximera variationen mellan kommunerna. För att uppnå variation gjordes, när *Tillitsbarometern* först genomfördes 2009, en indelning av samtliga (290) svenska kommuner i grupper. Indelningen byggde på att kommunerna hade höga respektive låga värden på några för undersökningen centrala variabler, nämligen andel utrikes födda, socioekonomisk ojämlikhet, religiöst deltagande (i det här fallet Svenska kyrkan eftersom några andra uppgifter inte fanns tillgängliga) och andel anmälda brott per invånare. På så sätt skapades 16 olika undergrupper av kommuner. Utifrån denna indelning drog sedan SCB, i ett obundet slumpmässigt urval, två kommuner från respektive undergrupp. Efter det att urvalsdragningen var avslutad lades även Malmö kommun till för att få med en av de tre stora kommunerna, eftersom ingen av dessa kommit med i det ursprungliga urvalet.

I den andra omgången av *Tillitsbarometern* (2017) tillkom ytterligare tre kommuner: Stockholm, Göteborg och Piteå. Dessutom gjordes ett förtätat urval i Malmös samtliga

1) Trägårdh et al. (2013).

2) Almén & Trägårdh (2025).

KOMMUNER SOM INGÅR I TILLITSBAROMETERN 2009, TILLITSBAROMETERN 2017, TILLITSBAROMETERN 2020 OCH GEMENSKAPSBAROMETERN 2024 (FIGUR 1)

2009

Berg
Gällivare
Grästorp
Halmstad
Hammarö
Hässleholm
Hofors
Katrineholm
Kävlinge
Kil
Laxå
Lessebo
Ljusnarsberg
Lysekil
Malmö
Malung-Sälen
Motala
Norrtälje
Nybro
Olofström
Partille
Ronneby
Skara
Smedjebacken
Sorsele
Storuman
Sundbyberg
Tjörn
Umeå
Vadstena
Växjö
Åsele
Övertorneå

2017

Göteborg
Piteå
Stockholm

2020

Gotland
Helsingborg
Jönköping
Kalmar
Karlstad
Kiruna
Linköping
Norrköping
Skellefteå
Sundsvall
Västerås
Örebro
Östersund

2024

Uppsala

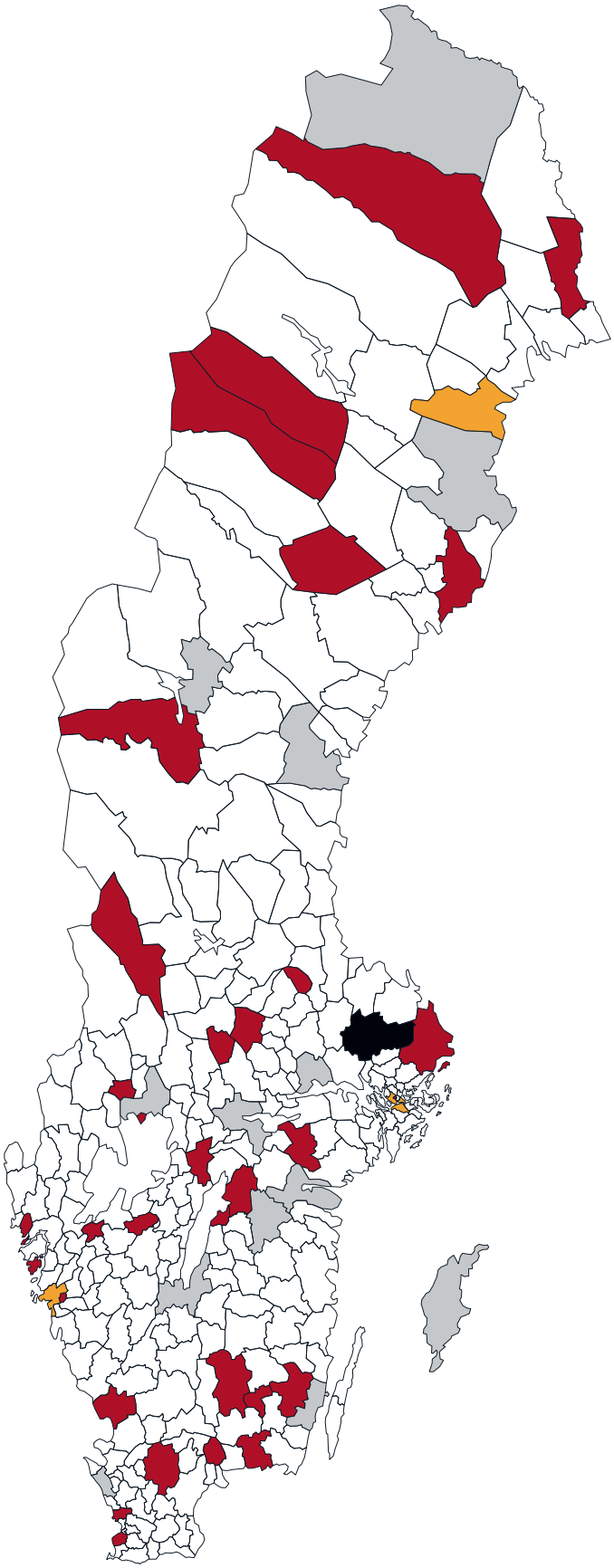

stadsdelar för att kunna göra analyser på stadsdelsnivå, samt även i tre stadsdelar i Stockholm: Södermalm, Rågsved och Hökarängen. I den tredje omgången (2020) tillkom ytterligare 13 kommuner. I *Gemenskapsbarometern* (2024), den fjärde omgången, tillkom Uppsala och stadsdelar i Norrköping, Helsingborg och Uppsala. (Se Figur 1 för en fullständig förteckning över kommuner som deltar.)

VILKA INDIVIDER HAR DELTAGIT I GEMENSKAPSBAROMETERN?

I undersökningen 2009 gjordes i varje kommun ett slumpmässigt urval om 400 individer i åldrarna 18–85 år som hade bott i Sverige i minst fem år. Totalt tillfrågades 12 621 individer. Varje individ som besvarat undersökningen kunde sedan via SCB:s register knytas till sin bostadskommun och sitt bostadsområde med syftet att samla in relevant data på både individ- och geografisk nivå. All data levererades från SCB i avidentifierad form. Totalt inkom 6 463 enkäter, vilket gav en svarsfrekvens på 51,2 procent. I undersökningen 2017 drogs 400–1 000 slumpmässigt utvalda i varje kommun (beroende på befolkningsstorlek) samt ytterligare urval av motsvarande storlek i utvalda stadsdelar i Malmö och Stockholm. Totalt tillfrågades 26 370 varav 10 213 svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 39,4 procent. Samma metod användes 2020, men med minst 500 tillfrågade i varje kommun. Totalt tillfrågades 40 075 varav 13 677 svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 34,1 procent. I *Gemenskapsbarometern* (2024) justerades urvalet efter hur bortfallet sett ut i tidigare omgångar av undersökningen, med följden att områden och kommuner med ett stort förväntat bortfall fick fler utskick. Urvalen varierade då mellan 500 och 1 450 individer per kommun och stadsdel. Totalt tillfrågades 56 113 varav 14 731 svarade, vilket justerat för de anpassade urvalen ger en svarsfrekvens på 29,1 procent.

Genom att jämföra de som besvarat enkäten med de som avstått, framträder bekanta mönster från andra bortfallsanalyser. Exempelvis svarar högutbildade i högre grad än lågutbildade och födda i Norden i högre grad än födda utomlands. Det är också högre svarsfrekvens bland höginkomsttagare jämfört med låginkomsttagare. Kvinnor har besvarat enkäten i något högre grad än män. Dessa svarsmönster är också mycket lika de i undersökningarna som genomfördes 2017 och 2020, men svarsandelarna ligger generellt på en något lägre nivå än 2020 och svarsfrekvensen har stadigt gått ner mellan åren 2009 och 2024.

MORALENS PELARE

Ett delsyfte med *Gemenskapsbarometern* (2024) var att för första gången empiriskt tillämpa en tongivande socialpsykologisk teori om moralens betydelse för mänskligt beteende och samhällsliv, *Moral Foundations Theory* (MFT), i en större svensk population. MFT formulerades av den amerikanske socialpsykologen Jonathan Haidt och populariserades och vidareutvecklades i hans bok *The Righteous Mind* från 2012 (på svenska *Det rättfärdiga sinnet* 2022).[3] MFT tar sin utgångspunkt i den omfattande forskning som pekar på att människor inte föds som moraliska ”tomma blad”, utan snarare är utrustade med åtminstone ett ”första utkast” till en medfödd moral.[4]

Enligt Haidt består denna medfödda – ”i förväg organiserade” – moral av en uppsättning utvecklade intuitioner som vi på svenska benämner ”moraliska pelare”.[5] Det naturliga urvalet, menar Haidt, har gynnat åtminstone sex universella moraliska pelare som kan klassificeras som antingen ”individorienterade” eller ”sammanbindande”, det vill säga gemenskapsorienterade: *omsorg, rättvisa, lojalitet, auktoritet, helighet* och *frihet* (för en diskussion om antal och benämning, se nästa avsnitt). Samtliga pelare är resultatet av långvariga utmaningar som våra förfäder ställdes inför under hundratusentals år, däribland att ”ta hand om sårbara barn [*omsorg*], bilda partnerskap med andra än släktingar för att dra nytta av ömsesidighet [*rättvisa*], bilda koalitioner för att konkurrera med andra koalitioner [*lojalitet*], förhandla statushierarkier [*auktoritet*] samt hålla sig själv och sina närmaste fria från parasiter och patogener [*helighet*]”, liksom utmaningen att leva i små grupper med individer som försöker dominera andra [*frihet*].[6]

Eftersom gener, livserfarenheter och kultur – kanske till och med tidsanda[7] – samverkar på olika sätt hos varje individ för att producera en unik moralisk ”palett”, ges dock vissa pelare högre prioritet än andra på individnivå. Ungefär som somliga människor föredrar salt och andra sött. En och samma pelare kan dessutom tolkas och erfaras på olika sätt. På aggregerad nivå blir detta synligt i skillnader mellan olika samhällen.

Så som Haidt ursprungligen tillämpade teorin är huvudpoängen med MFT att de kombinationer av moraliska pelare som människor förlitar sig på har avgörande betydelse för deras politiska uppfattningar.[8] Ofta har man antagit att människor resonerar sig fram till sina ställningstaganden, men enligt Haidt formas dessa snabbt och intuitivt med stöd av pelarna och motiveras först i efterhand, i bästa fall, med förnuftsbaserade argument. Haidt liknar denna kognitiva process vid en elefant som burdust trampar fram med en ryttare som fåfängt tror sig styra, men i själva verket följer elefanten.

3) Teorin utvecklades ursprungligen i samarbete med Craig Joseph (se Haidt & Joseph 2004; 2007). Sedan dess har flera andra forskare bidragit till teoribildningen (t.ex. Graham et al. 2013; Atari et al. 2023) tillsammans med dess huvudarkitekt Haidt.

4) Se referenser i Graham et al. (2013).

5) ”Moral foundation” har ofta översatts till ”grundval” på svenska men vi anser att ”pelare” bättre speglar begreppets innebörd.

6) Haidt (2012), s. 125; vår översättning.

7) Atari & Zewail (2025).

8) Se t.ex. Franks & Sherr (2015); Johnson et al. (2014); Talaifar & Swann (2019).

Enligt Haidt lutar sig liberaler och konservativa – i den betydelse som begreppen vanligen har i ett amerikanskt sammanhang, nämligen vänster och höger – mot olika uppsättningar av moraliska pelare, vilka bildar skilda ”moraliska matriser”. Liberaler tenderar att bejaka *omsorg, rättvisa* och *frihet*, medan konservativa i större eller mindre utsträckning bejakar samtliga moraliska pelare, eftersom dessa upplevs som ömsesidigt beroende och balanserande. Samtidigt betonar konservativa andra aspekter eller ”smaker” av *frihet, rättvisa* och *omsorg* än liberaler.[9]

Enligt Haidt utgör detta en avgörande, men ofta förbisedd, nyckel till förståelsen av politiska konflikter. I ljuset av MFT kan det amerikanska ”kulturkriget” kring olika sociala frågor exempelvis beskrivas som ”en kamp mellan en moral som vilar på tre pelare och en moral som vilar på sex pelare”.[10] Haidt menar också att Republikanerna har varit skickliga på att spegla alla moraliska pelare i ungefär lika stor utsträckning i sin politiska kommunikation och därigenom kunnat locka breda väljargrupper att rösta på partiets kandidater i presidentval. Demokraterna har däremot i högre grad betonat de individorienterade pelarna och därigenom givit upphov till en ”konservativ fördel” i detta avseende. Tidiga MFT-studier ger stöd för denna tolkning.[11]

En av oss, Wennström, har flyttat fokus från polarisering till konvergens och föreslagit att större partiers samling kring vissa moraliska pelare kan förklara hur konsensus breder ut sig i det politiska landskapet och samtidigt skapar en nisch för partier utanför huvudfåran.[12] I detta perspektiv går begreppen liberal och konservativ utöver den traditionella höger-vänster-skalan och betecknar i stället moraliska matriser som kan existera på båda sidor av det politiska spektrumet.

Mot denna bakgrund kan MFT uppfattas som ett alternativ till den så kallade GAL/TAN-modellen inom statsvetenskapen.[13] Modellerna verkar dock på skilda analytiska nivåer. MFT fångar de förpolitiska moraliska intuitioner som formar människors världsbild, medan GAL/TAN beskriver hur dessa intuitioner artikuleras i konkreta policypositioner hos partier och väljare.[14] Därmed öppnas en möjlighet till teoretisk korsbefruktning, vilket Nilsson med flera har påpekat.[15]

Forskningen om MFT sträcker sig i dag långt bortom den politiska sfären. MFT har bland annat visat sig kunna förklara röstande i allmänna val;[16] anställdas lojalitet till en arbetsgivare och deras vilja att arbeta mer än nödvändigt;[17] beslutsfattande bland amerikanska

9) För belägg, se t.ex. Haidt (2012); Waytz et al. (2019); Stewart & Morris (2021).

10) Haidt (2012), s. 208; vår översättning.

11) Se t.ex. Koleva et al. (2012); Day et al. (2014); Franks & Scherr (2015).

12) Wennström (2021).

13) GAL/TAN (Grön-Alternativ-Liberal/Traditionell-Auktoritär-Nationalistisk); se Hooghe, Marks & Wilson (2002). Modellen har därefter använts och vidareutvecklats i omfattande empirisk forskning, även i svensk kontext (se t.ex. Zwinkels, Cassel & Öhberg [2025]).

14) Att konkreta policypositioner vilar på de moraliska pelarna har visats av t.ex. Clifford & Jerits (2013) studie av stamcellsdebatten i USA och av Christie et al. (2019) studie av människors uppfattningar om sprutbyten för narkomaner.

15) Nilsson et al. (2020).

16) Johnson et al. (2014).

17) Lopes (2017).

jurymedlemmar;[18] kroppsliga reaktioner på moraliska överträdelser;[19] religiösa övertygelser;[20] viljan att arbeta med välgörenhet och hur välgörenhet riktas;[21] skillnader i synen på anställda som får sparken för beteenden utanför arbetsplatsen;[22] språkanvändning;[23] variationer i vaccination mot Covid-19;[24] konsumentbeteenden;[25] samt anställdas oro för AI på arbetsplatsen.[26]

ATT STUDERA MORALENS PELARE

Teorin prövas empiriskt genom enkäten *Moral Foundations Questionnaire* (MFQ), vars första version publicerades för drygt 15 år sedan och enbart omfattade fem pelare; frihet, liksom andra föreslagna kandidater såsom *heder* och *ägarskap*, var då ännu inte teoretiskt konceptualiserad som en möjlig moralisk pelare.[27] MFQ-1 består dels av ett avsnitt som frågar hur relevanta olika pelare är för respondenten, dels av ett avsnitt med påståenden som respondenten ska ta ställning till. En omfattande metaanalys av studier som har använt denna version av enkäten finner att den fångar en verklig skillnad mellan liberal och konservativ moral.[28] MFQ-1 har även visat sig vara användbar i icke-västerländska kulturer, i linje med teorins universella anspråk.[29]

I Sverige har MFQ-1 hittills endast prövats i mindre populationer.[30] Vi inkluderade därför en förenklad och till svenska förhållanden anpassad version i *Gemenskapsbarometern*, där relevansavsnittet utelämnades, två till tre påståenden per pelare användes och svaren angavs på en femgradig skala från ”instämmer inte alls” till ”instämmer helt”.[31] Syftet med denna pilotstudie var dels att undersöka hur de moraliska pelarna fördelar sig i vårt nationella befolkningsurval, dels att analysera variationer mellan ålders- och inkomstgrupper, kön, utbildningsnivå, kommuntyp och personer med olika etnisk bakgrund. Vi undersökte även sambandet mellan de moraliska pelarna och tillit samt kollektivt handlande – operationaliserat som försvarsvilja och valdeltagande – liksom partisympatier. Förutom en graf över hur de moraliska pelarna fördelar sig i Sverige redovisas resultaten i enlighet med Haidts indelning i individorienterade (*omsorg* och *rättvisa*) respektive sammanbindande (*lojalitet*, *auktoritet* och *helighet*) pelare.

18) Vaughan, Bell Holleran & Silver (2019).

19) Atari, Mostafazadeh Davani & Dehghani (2020).

20) Yi & Tsang (2020).

21) Nilsson, Erlandsson & Västfjäll (2020).

22) Cook & Kuhn (2021).

23) Kennedy et al. (2021).

24) Reimer et al. (2022).

25) Goenka & Thomas (2024).

26) Mirowska & Arsenyan (2026).

27) Graham m.fl. (2011). Om frihet, se Iyer et al. (2012).

28) Kivikangas et al. (2021).

29) Doğruyol, Alper & Yilmaz (2019).

30) Nilsson & Erlandsson (2015); Nilsson, Erlandsson & Västfjäll (2020); Nilsson et al. (2020).

31) Se Appendix 1 för detaljer om vilka frågor som används för respektive pelare.

För att öka precisionen i mätinstrumentet presenterade Haidt och medarbetare 2023 en reviderad version av enkäten, MFQ-2.[32] I denna version har relevansavsnittet tagits bort och nya påståenden införts. Den moraliska pelaren *helighet* har omformulerats till *renhet*, och *rättvisa* har delats upp i två distinkta dimensioner: *jämlikhet* och *proportionalitet*. MFQ-2 uppvisar god reliabilitet och validitet och utgör den version vi avser att använda i kommande fördjupade studier.[33]

32) Atari et al. (2023).

33) Zakharin & Bates (2023).

RESULTAT

Resultaten presenteras i följande ordning: Inledningsvis ges en överblick över de moraliska pelarna i det nationella urvalet och individuella variationer. Därefter redovisas geografiska mönster. Avslutningsvis behandlas moralens samband med tillit och försvarsvilja samt partipolitiska mönster.

På nationell nivå är *auktoritet* och *omsorg* de mest omfamnade pelarna (Figur 2). När alla fem pelare vägs samman är preferensen för de sammanbindande pelarna – *lojalitet*, *auktoritet* och *helighet* – något större (Figur 3).

DE FEM PELARNA I DET NATIONELLA URVALET (FIGUR 2)

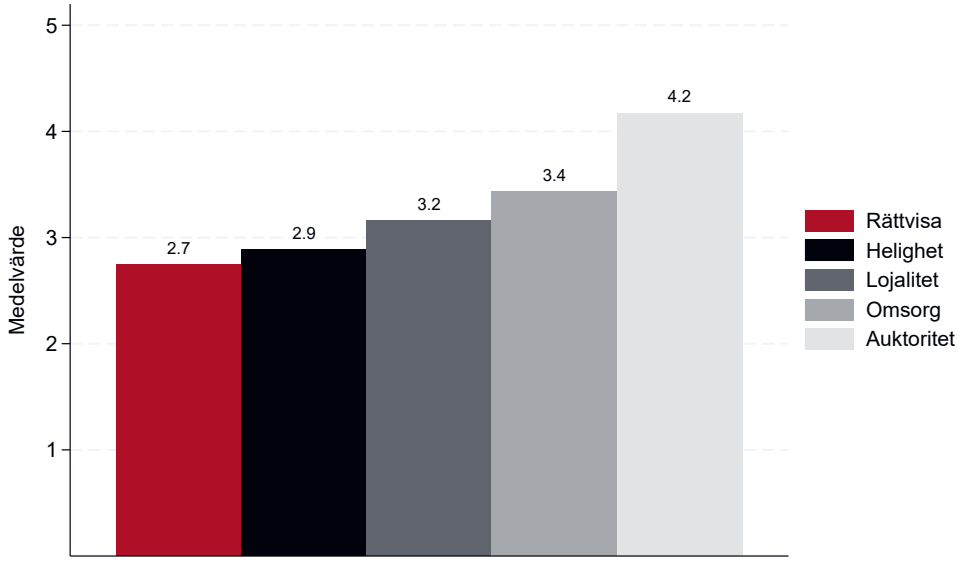

DE TVÅ SAMMANVÄGDA PELARNA I DET NATIONELLA URVALET (FIGUR 3)

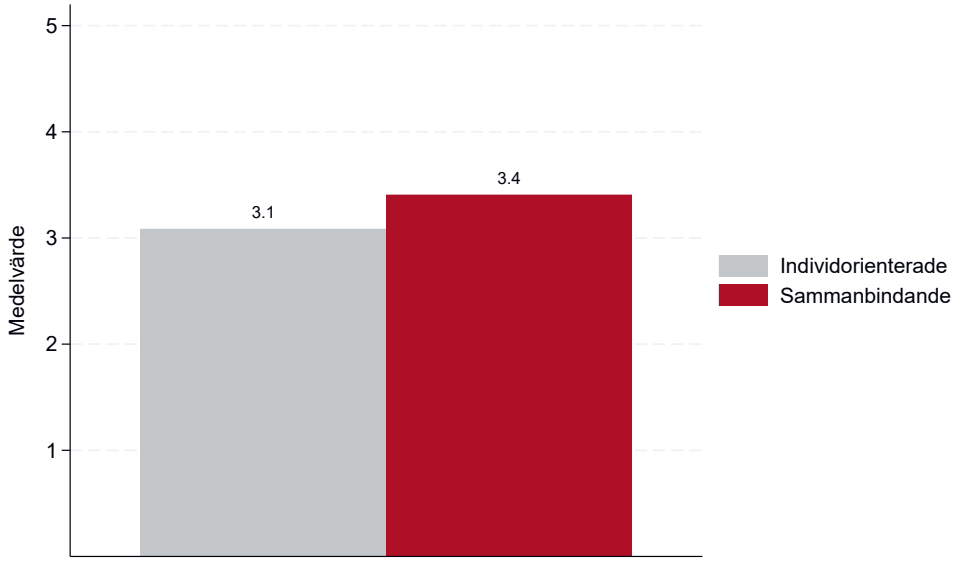

INDIVIDUELLA VARIATIONER

Bland äldre, från 50 år och uppåt, är preferensen mer uttalad (Figur 4), men här kan vi inte skilja ålders- och kohorteffekter åt. Det innebär att vi inte vet om de svarande har denna preferens på grund av sin högre ålder eller därför att de är ”barn av sin tid”.

MORAL OCH ÅLDER (FIGUR 4)

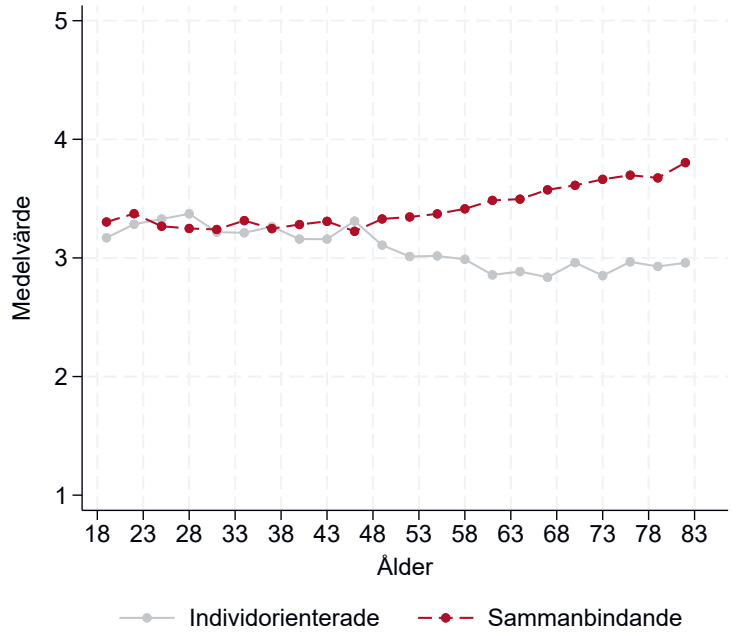

Bland både kvinnor och män finns en preferens för de sammanbindande pelarna (Figur 5). Män drar dock i högre utsträckning åt de sammanbindande pelarna.

MORAL OCH KÖN (FIGUR 5)

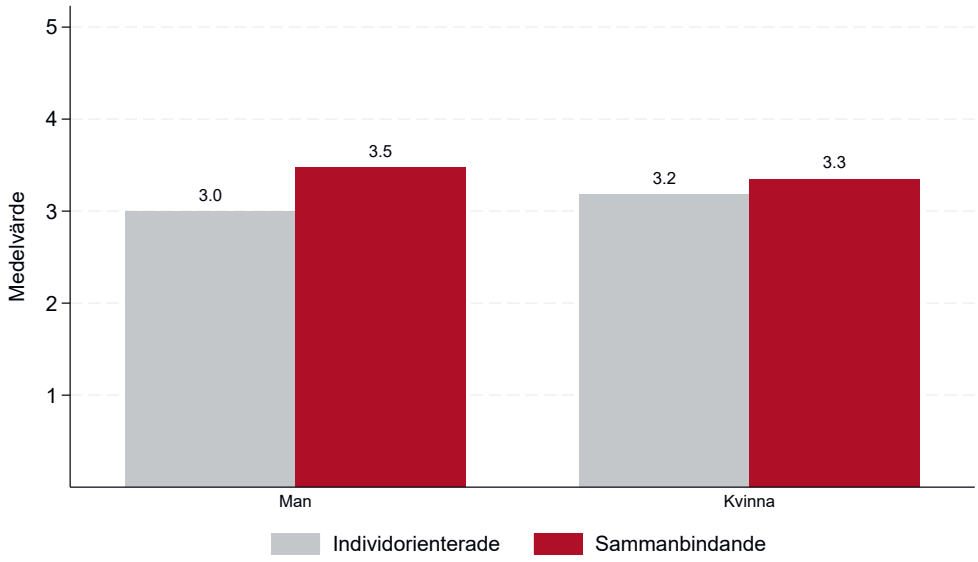

Det tidigare beskrivna mönstret blir omvänt när vi analyserar hur moral samvarierar med utbildningsnivå. Preferensen för de individorienterade moraliska pelarna – *omsorg* och *rättvisa* – ökar med de svarandes utbildningsnivå och preferensen för de sammanbindande pelarna minskar (Figur 6). Faderns utbildningsnivå tycks dock ha mindre betydelse (Figur 7). Resultaten ligger i linje med det välkända sambandet mellan högre utbildning och liberala politiska åsikter, men de skulle kunna antyda att individer med denna moraliska profil i större utsträckning söker sig till högre utbildning, oavsett socioekonomisk bakgrund.

MORAL OCH ÅR AV UTBILDNING (FIGUR 6)

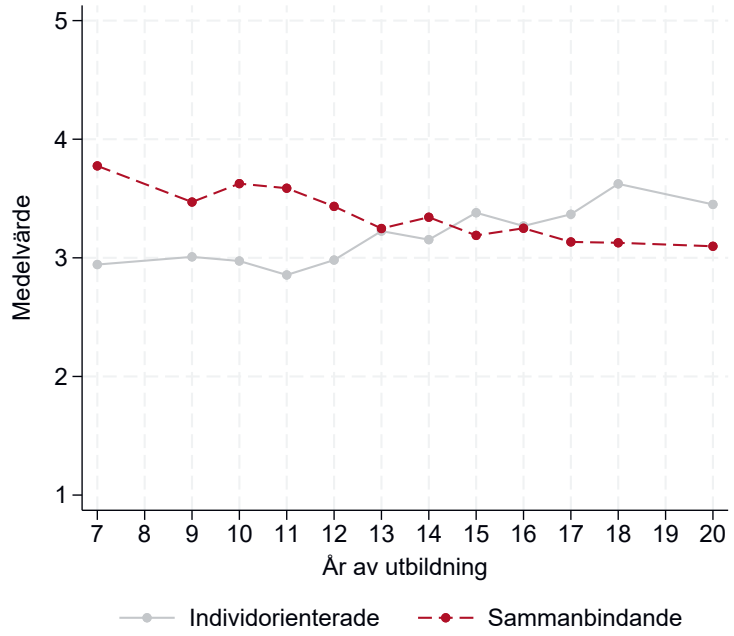

MORAL OCH ÅR AV FADERNS UTBILDNINGSNIVÅ (FIGUR 7)

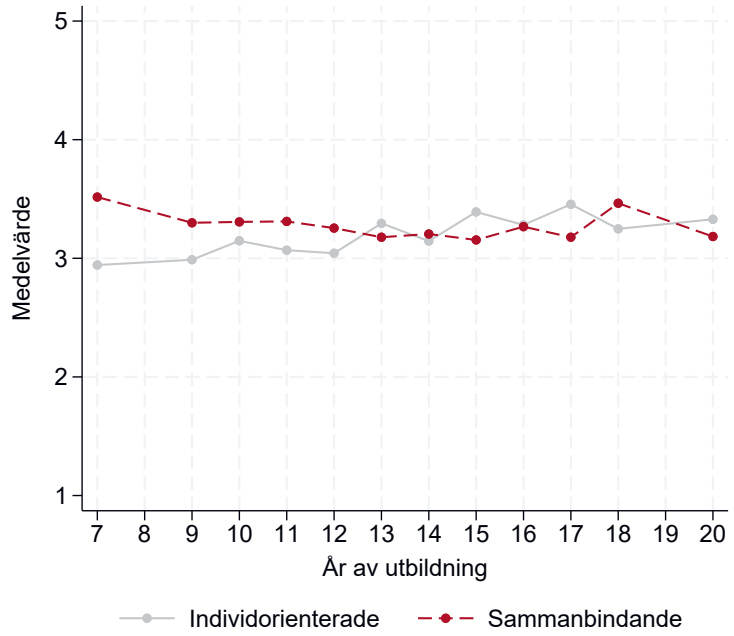

Inkomstnivå tycks, till skillnad från utbildning, inte ha någon större betydelse. Däremot finns ett samband med härkomst. Preferensen för de sammanbindande moraliska pelarna – liksom för de individorienterade – är något starkare bland människor födda utanför Europa (Figur 8). Skillnaden mellan personer födda inom respektive utanför EU tycks alltså inte ligga i vilken typ av moral som betonas, utan snarare i hur starkt de moraliska intuitionerna uttrycks. Denna skillnad i moralisk intensitet bör studeras närmare.

MORAL OCH FÖDELSEREGION (FIGUR 8)

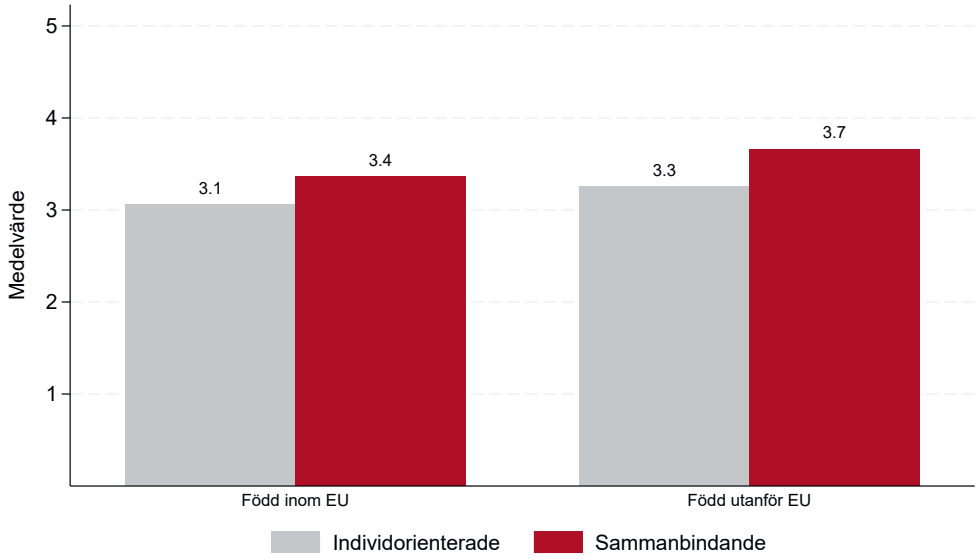

MORALENS GEOGRAFI

I den populära debatten de senaste åren har det talats mycket om polarisering mellan stad och landsbygd. Den brittiske författaren David Goodharts uppmärksammade begreppspar ”varsomhelstare” och ”någonstansare” är ett välkänt exempel.[34] Mot denna bakgrund formulerade vi hypotesen att det skulle finnas en stor skillnad mellan stadsbors och landsbygdsbors moral, och att den förra gruppen i högre grad skulle premiera de individorienterade moraliska pelarna. Men våra resultat stöder inte denna hypotes. Tvärtom är skillnaderna mellan invånare i olika svenska kommuntyper små (Figur 9).

Om något finns det en svag övervikt för de sammanbindande moraliska pelarna i både städer och landsbygd. Den ökar dock något när man lämnar storstaden. Stad–land är sammanfattningsvis ingen stark moralisk skiljelinje i Sverige.

MORAL OCH KOMMUNTYP (FIGUR 9)

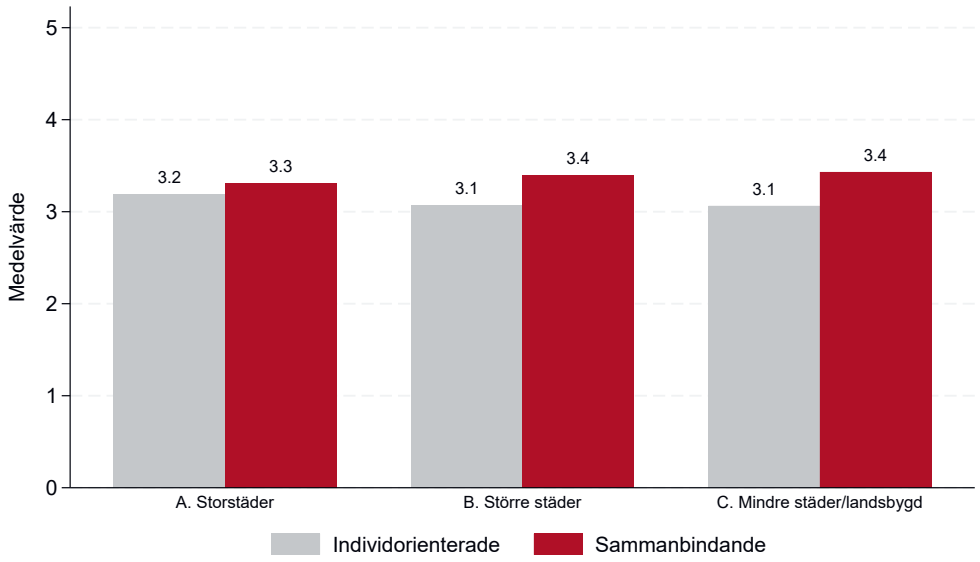

34) Goodhart (2017).

MORAL OCH TILLIT

Sverige saknar en uttalad klass- och geografipolarisering av moralen. Men i relation till tillit framträder en tydlig skillnad. Jämfört med högtillitare har personer med låg tillit en preferens för de sammanbindande moraliska pelarna. (Figur 10). Samma mönster återkommer när tilliten avgränsas till grannar samt människor i det omedelbara närområdet och den egna kommunen, och blir särskilt tydligt i relation till människor med en annan nationalitet och religion (Figur 11–12).

MORAL OCH GENERELL TILLIT (FIGUR 10)

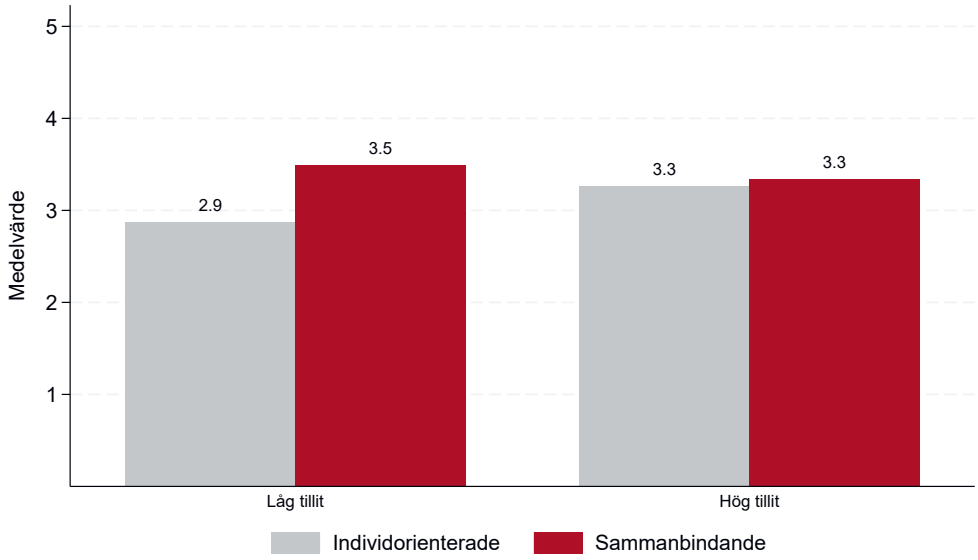

Samtidigt finns det ett negativt samband mellan en sammanbindande moral och den partikulära tilliten till familjen (Figur 13). Ett sätt att tolka detta är att personer som betonar de sammanbindande moraliska pelarna faktiskt uppvisar något lägre familjetillit. I så fall skulle resultaten antyda att den höga tilliten i det svenska samhället i större utsträckning samvarierar med individorienterade moraliska intuitioner. Detta ligger också i linje med resultaten i delrapport 1 och analysen i *Den svala svenska tilliten,*[35] där offentliga institutioner och människor utanför den nära kretsen framstår som centrala bärare av tillit.

I amerikansk forskning tenderar moraliska liberaler förvisso att visa större omsorg om det globala sammanhanget än om den lilla världen, medan konservativa i högre grad prioriterar den egna gruppen.[36] En sådan tydlig skillnad framträder i denna tolkning inte lika starkt i Sverige. Det kan hänga samman med att Sverige är mindre partikulärt organiserat, och att staten i hög grad har övertagit familjens traditionella roll som stödjepunkt och omsorgsgivare.[37] I ett sådant sammanhang blir det mindre självklart att en mer sammanbindande moral tar sig uttryck i starkare familjeband. Familjen spelar över huvud taget en svagare roll som moralisk referenspunkt.

35) Almén & Trägårdh (2025); Trägårdh et al. (2013).

36) Waytz et al. (2019).

37) Se vidare Berggren & Trägårdh (2006).

Men en alternativ tolkning är att skillnaden gentemot de individorienterade pelarna är liten just när det gäller familjetillit, samtidigt som den är betydande i andra mått på tillit. Det skulle innebära att personer med en mer sammanbindande moral litar mest på familjen och har en successivt lägre grad av tillit ju längre bort från den egna kretsen man rör sig – och som lägst gentemot människor med en annan nationalitet och religion. Med andra ord: att de har en snävare tillitsradie. Den sammanbindande tillitsprofilen framstår därmed som en mer ”het” och avgränsad fördelning av tillit.

MORAL OCH TILLIT TILL ANDRA NATIONALITETER (FIGUR 11)

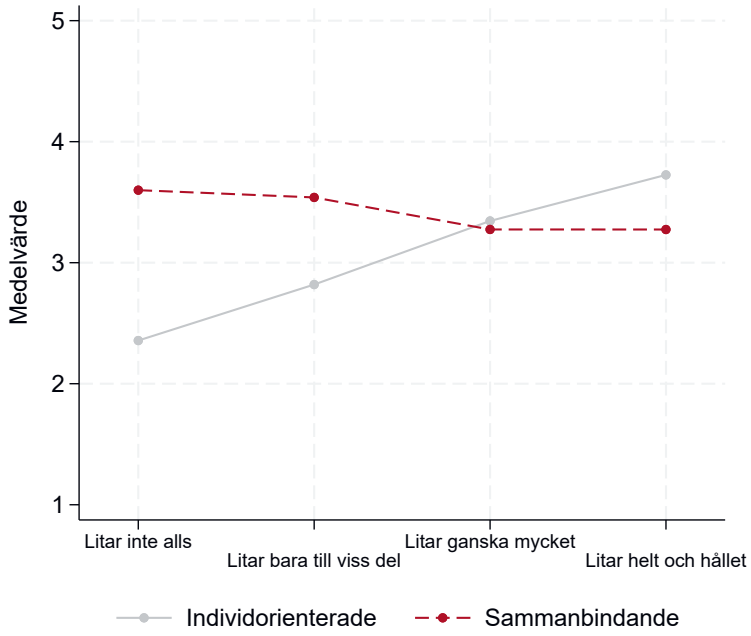

MORAL OCH TILLIT TILL MÄNNISKOR MED ANNAN RELIGION (FIGUR 12)

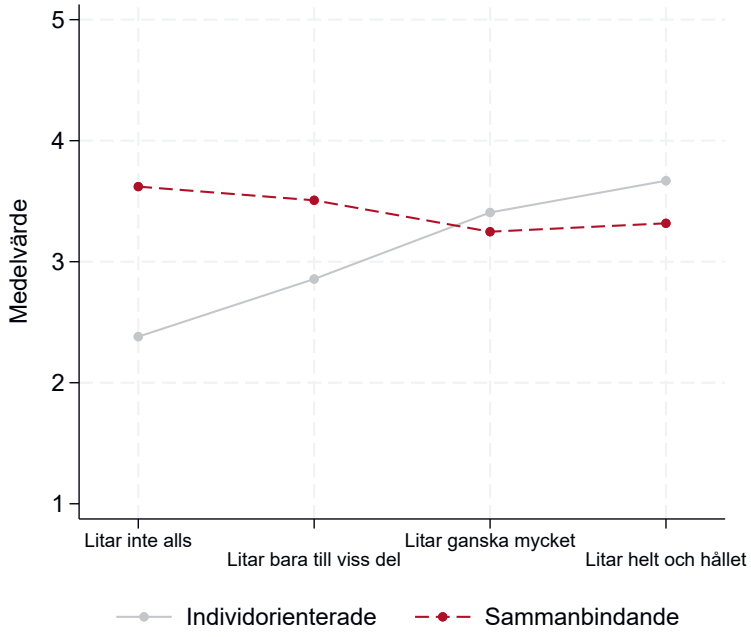

MORAL OCH PARTIKULÄR TILLIT (FAMILJ) (FIGUR 13)

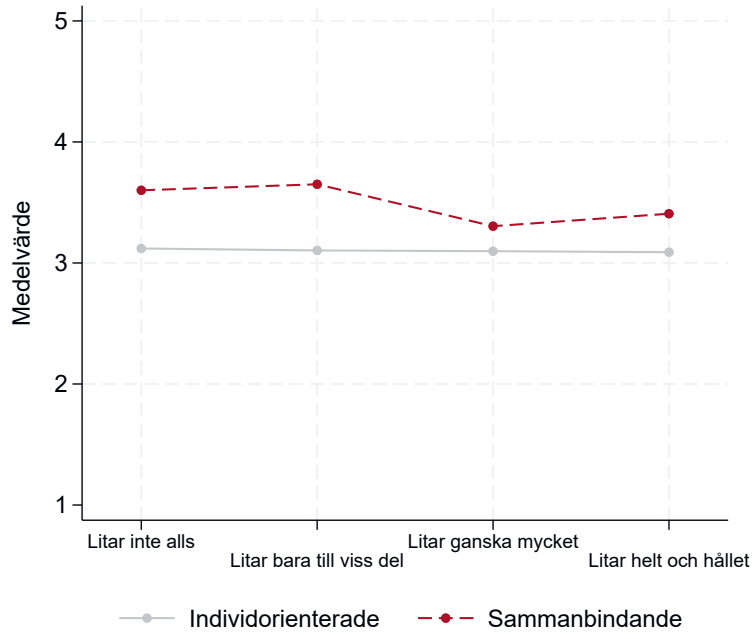

MORAL OCH FÖRSVARSVILJA

Som framgått i föregående avsnitt har personer som betonar de sammanbindande moraliska pelarna lägre generell tillit. Samtidigt anser de i högre utsträckning att Sverige bör försvara sig mot ett angrepp (Figur 13) och är själva villiga att riskera livet för Sverige (Figur 14–15). Personer som premierar de individorienterade moraliska pelarna – med högre generell tillit – är beredda att ställa upp när frågan gäller försvarsvilja utan risk för det egna livet, exempelvis genom att arbeta med sociala insatser inom icke-drabbade områden, om ens då (något vi kommer närmare in på i delrapport 3).

Dessa resultat talar för att försvarsvilja i betydelsen beredskap till personlig uppoffring inte i första hand bygger på generell tillit – något som även kan observeras i Ukraina, där försvarsviljan är hög trots relativt låg generell tillit och utbredd korruption. Till skillnad från generell tillit hänger försvarsviljan alltså i högre grad samman med de sammanbindande än med de individorienterade pelarna. Man kan tänka sig att *auktoritet* och *lojalitet* i relation till ett mer abstrakt föreställt fosterland är särskilt motiverande.

Ytterst antyder detta att olika dimensioner av social sammanhållning i Sverige vilar på skilda moraliska grunder – och på olika grupper i samhället.

SVERIGE BÖR GÖRA VÄPNAT MOTSTÅND (FIGUR 14)

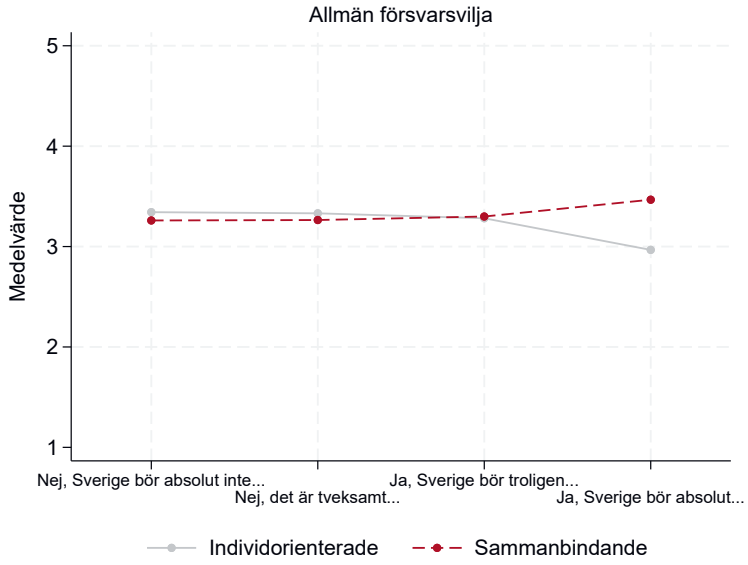

ALTERNATIVEN ÄR:

- Nej, Sverige bör absolut inte göra väpnat motstånd
- Nej, det är tveksamt att Sverige ska göra väpnat motstånd
- Ja, Sverige bör troligen göra väpnat motstånd
- Ja, Sverige bör absolut göra väpnat motstånd

MORAL OCH PERSONLIG FÖRSVARSVILJA MED RISK FÖR EGET LIV (FIGUR 15)

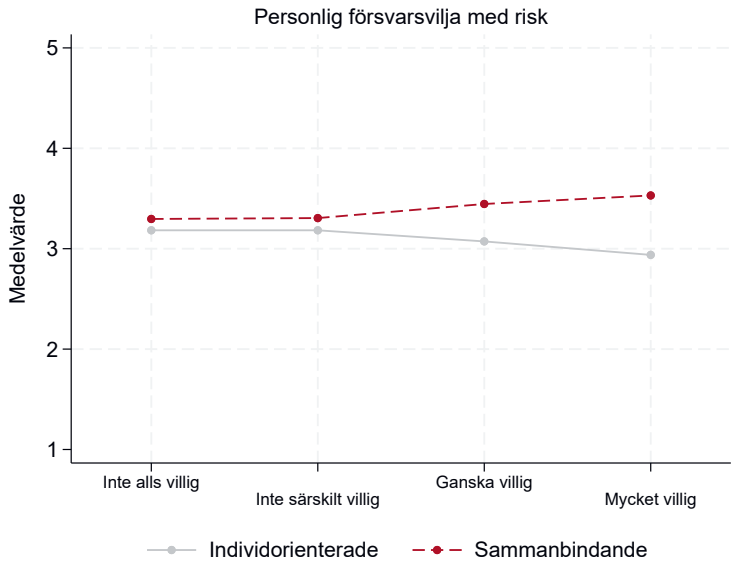

MORAL OCH POLITIK

Det finns en viss skillnad i moral mellan de som röstade i förra riksdagsvalet och de som inte röstade: Jämfört med de som har röstat har personer som inte har röstat en preferens för de sammanbindande moraliska pelarna (Figur 16). Detta står i harmoni med det tidigare redovisade resultatet, att människor med en sammanbindande moral har lägre generell tillit. Däremot finns en betydande variation – den största i hela undersökningen – i fördelningen av de moraliska pelarna bland väljarna.

DELTAGANDE I RIKSDAGSVALET 2022 (FIGUR 16)

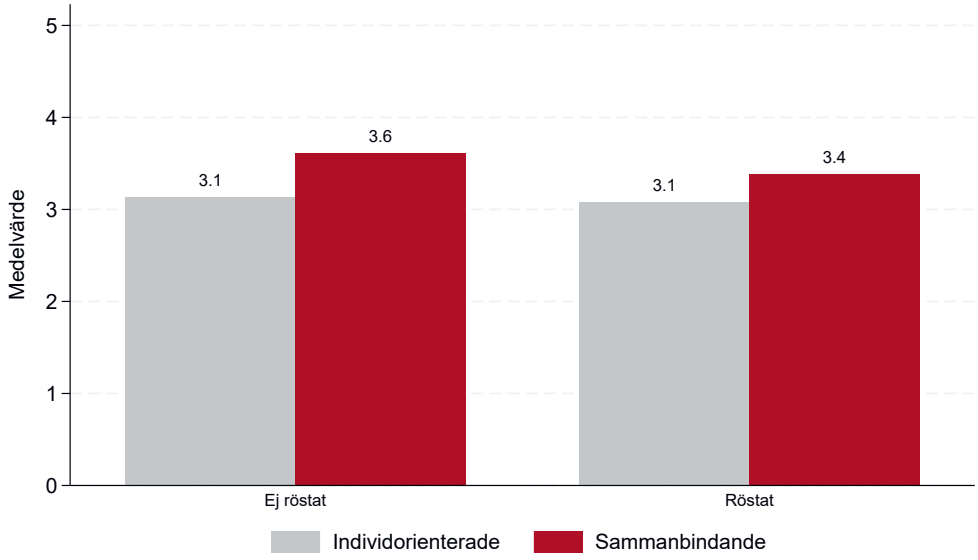

Som vi sett tidigare är den svenska moralstrukturen relativt homogen socialt och geografiskt. Men den differentieras tydligare i partipolitiken; inte vad som framkommer i partiprogram eller partieliter, utan i väljarbasen. I figuren som visar medelvärdet av hur högt partiernas väljare i riksdagsvalet 2022 värderar de två kategorierna av moraliska pelare framträder ett kryss över det välbekanta politiska landskapet (Figur 17). Vänsterpartiets och Miljöpartiets väljare betonar starkt *rättvisa* och *omsorg*. Alla fyra Tidöpartiernas väljare prioriterar i stället *lojalitet, auktoritet* och *helighet*.

De två linjerna möts i mitten hos Socialdemokraternas väljare; de ligger närmast ”folket” i det nationella urvalet (Figur 3). Endast Centerpartiets väljare kommer i närheten av att vara lika ”moderata” och välavvägda som Socialdemokraternas när det gäller att bejaka de moraliska pelarna: frågan är om det även gäller partiets elit. I Sverige tycks alltså det som Jonathan Haidt kallar den ”konservativa fördelen” saknas – eller åtminstone inte tillfalla något högerparti. Enligt vår studie samlas i stället väljare som bejakar både de individorienterade och de sammanbindande pelarna i ungefär lika hög grad i Sveriges socialdemokratiska arbetareparti.

MORAL OCH PARTITILLHÖRIGHET (FIGUR 17)

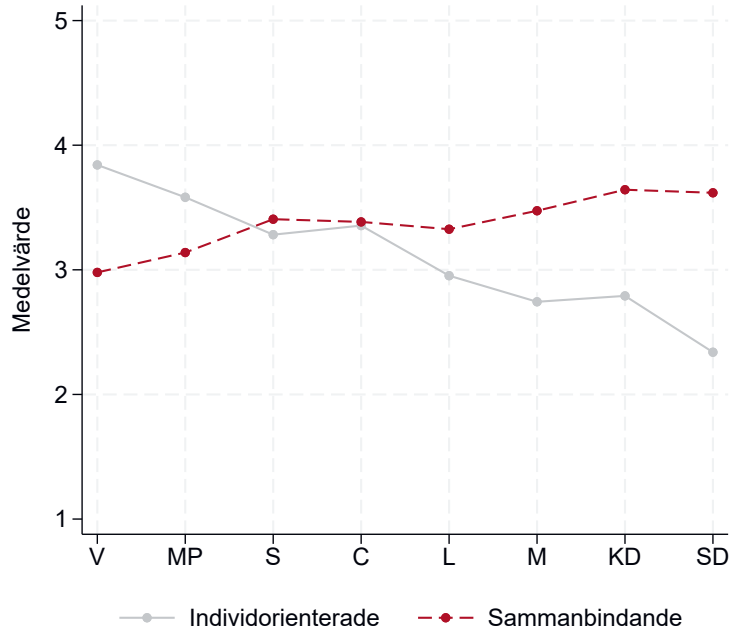

Resultatet ligger i linje med socialdemokratins historiska utveckling: från ett parti byggt på snäva klassintressen till ett nationellt samlande parti, där de ursprungligen konservativa begreppen ”folk” och ”folkhemmet” fick en central plats i partiets politiska språk.[38] Under perioden mellan, grovt sett, Per-Albin Hanssons ”folkhemstal” 1928 och det kalla krigets slut 1989, balanserade Socialdemokraterna sedan skickligt mellan individualism och gemenskap, rätt och plikt, internationell solidaritet och nationalkänsla, idealism och pragmatism. Även i Centerpartiet – med rötter i Bondeförbundet – går det att finna en sådan historisk balans mellan en folklig-nationell betoning på gemenskap och omsorg om de självägande böndernas ställning.

Båda partierna speglade därmed den relativt homogena moralstruktur som framträder i denna undersökning. Under det tidiga 2000-talet gled dock båda mot en mer ensidig rättighetsliberalism och globalism – en utveckling som Centerpartiets ledning ännu inte har övergivit. I Centerpartiets fall kan därför de moraliska mittenväljarnas stöd tolkas som ett uttryck för nostalgiska preferenser. I Socialdemokraternas fall tyder resultaten snarare på en återgång till den jämvikt mellan de moraliska pelarna som historiskt präglade partiets politiska profil.

38) Se vidare Trägårdh (1990).

REFERENSER

Almén, Daniel & Lars Trägårdh. (2025). Gemenskapsbarometern, delrapport 1. Uppsala universitet.

Atari, Mohammad & Aliah Zewail. (2025). Morality across time and space.
European Review of Social Psychology, doi: 10.1080/10463283.2025.2500839.

Atari, Mohammad et al. (2023). Morality beyond the WEIRD: How the nomological network of morality varies across cultures. Journal of Personality and Social Psychology: Personality Processes and Individual Differences, 125(5), 1157–1188.

Atari, Mohammad, Aida Mostafazadeh Davani & Morteza Dehghani. (2020). Body maps of moral concerns.
Psychological Science, 31(2), 160–169.

Berggren, Henrik & Lars Trägårdh. (2006). Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige.
Norstedts.

Christie, Nina et al. (2019). The moral foundations of needle exchange attitudes. Social Cognition, 37(3), 229–246.

Clifford, Scott & Jennifer Jerit. (2013). How words do the work of politics: Moral foundations theory and the debate over stem cell research. The Journal of Politics, 75(3), 659–671.

Cook, Warren & Kristine Kuhn (2021). Off-duty deviance in the eye of the beholder: Implications of moral foundations theory in the age of social media. Journal of Business Ethics, 172 (3), 605–620.

Day, Martin et al. (2014). Shifting liberal and conservative attitudes using moral foundations theory.
Personality & Social Psychology Bulletin, 40(12), 1559–1573.

Doğruyol, Burak, Sinan Alper & Onurcan Yilmaz. (2019). The five-factor model of the moral foundations theory is stable across WEIRD and non-WEIRD cultures. Personality and Individual Differences, 151, 109547,
doi: 10.1016/j.paid.2019.109547.

Franks, Andrew & Kyle Sherr. (2015). Using moral foundations to predict voting behavior: Regression models from the 2012 U.S. presidential election. Analyses of Social Issues and Public Policy, 15(1), 21–232.

Goenka, Shreyans & Manoj Thomas. (2024). Moral foundations theory and consumer behavior.
Journal of Consumer Psychology, 34 (3), 536–540.

Goodhart, David (2017). The road to somewhere: The new tribes shaping British politics. Penguin.

Graham, Jesse et al. (2013). Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism.
Advances in Experimental Social Psychology, 47, 55–130.

Graham, Jesse et al. 2011. Mapping the moral domain. Journal of Personality and Social Psychology, 101(2), 366–385.

Haidt, Jonathan. (2012). The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion. Pantheon.

Haidt, Jonathan & Craig Joseph. (2007). When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. Social Justice Research, 20(1), 98–116.

Haidt, Jonathan & Craig Joseph. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. Daedalus, 133(4), 55–66.

Hooghe, Liesbet, Gary Marks & Carole Wilson. (2002). Does left/right structure party positions on
European integration? Comparative Political Studies, 35(8), 965–989.

Iyer, Ravi et al. (2012). Understanding libertarian morality: The psychological dispositions of self-identified libertarians.
PLOS ONE, 7(8), e42366, doi: 10.1371/journal.pone.0042366.

Johnson, Kate et al. (2014). Ideology-specific patterns of moral indifference predict intentions not to vote.
Analyses of Social Issues and Public Policy, 14(1), 61–77.

Kennedy, Brendan et al. (2021). Moral concerns are differentially observable in language.
Cognition, 212, 104696, doi: 10.1016/j.cognition.2021.104696.

Kivikangas, Matias et al. (2021). Moral foundations and political orientation: Systematic review and meta-analysis.
Psychological Bulletin, 147(1), 55–94.

Koleva, Spassena et al. (2012). Tracing the threads: How five moral concerns (especially Purity) help explain culture war attitudes. Journal of Research in Personality, 46(2), 184–194.

Lopes, Helena. (2017). The moral dimensions of the employment relationship: Institutional implications.
Journal of Institutional Economics, 14(1), 1–23.

Mirowska, Agata & Jbid Arsenyan. (2026). "It feels wrong": Understanding reactions to artificial intelligence as a decision-maker in selection through the lens of moral foundations theory.
International Journal of Selection and Assessment, 34, 1–15.

Nilsson, Artur et al. (2020). Beyond "liberals" and "conservatives": Complexity in ideology, moral intuitions, and worldview among Swedish voters. European Journal of Personality, 34(3), 448–469.

Nilsson, Artur, Arvid Erlandsson & David Västfjäll. (2020). Moral Foundations Theory and the Psychology of Charitable Giving. European Journal of Personality, 34(3), 431–447.

Nilsson, Artur & Arvid Erlandsson. (2015). The moral foundations taxonomy: Structural validity and relation to political ideology in Sweden. Personality and Individual Differences, 76, 28–32.

Reimer et al. (2022). Moral values predict county-level COVID-19 vaccination rates in the United States. American Psychologist, 77(6), 743–759.

Stewart, Brandon & David Morris. (2021). Moving morality beyond the in-group: Liberals and conservatives show differences on group-framed moral foundations and these differences mediate the relationships to perceived bias and threat. Frontiers in Psychology, 12, 579908, doi: 10.3389/fpsyg.2021.579908

Talaifar, Sanaz & William Swann. (2019). Deep alignment with country shrinks the moral gap between conservatives and liberals. Political Psychology, 40(3), 657–675.

Trägårdh, Lars, et al. (2013). Den svala svenska tilliten: förutsättningar och utmaningar. SNS.

Trägårdh, Lars. (1990). Varieties of volkish ideologies: Sweden and Germany 1848–1933. I Bo Stråth (red.), Language and the construction of class identities: the struggle for discursive power in social organization: Scandinavia and Germany after 1800. Göteborgs universitet.

Vaughan, Tyler, Lisa Bell Holleran & Jason Silver. (2019). Applying moral foundations theory to the explanation of capital jurors' sentencing decisions. Justice Quarterly, 36(7), 1176–1205.

Waytz, Adam et al. (2019). Ideological differences in the expanse of the moral circle. Nature Communications, 10, 4389, doi: 10.1038/s41467-019-12227-0.

Wennström, Johan. (2021). Moral consensus and antiestablishment politics. The Independent Review, 26(1), 87–95.

Yi, Daniel & Jo-Ann Tsang. (2020). The relationship between individual differences in religion, religious primes, and the moral foundations. Archiv für Religionspsychologie, 42(2), 161–193.

Zakharin, Michael & Timothy Bates. (2023). Moral foundations theory: Validation and replication of the MFQ-2. Personality and Individual Differences, 214, 112339, doi: 10.1016/j.paid.2023.112339

Zwinkels, Karin, Felix Cassel & Patrik Öhberg. (2025). Finns det en svensk TAN-vänster? I Björn Rönnerstrand, Anders Carlander, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red.), I rörelse. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

APPENDIX 1

De fem moraliska pelarna operationaliseras genom frågor som formuleras som påståenden. Valet av frågor är gjort med stöd av Haidts teori och befintligt MFQ1 frågeformulär samt empiriska analyser med hjälp av faktoranalys och validering med Cronbachs alfa.

SAMMANBINDANDE MORAL

Lojalitet

FRÅGA 39.9: Det är viktigare att vara en lagspelare än att uttrycka sig själv.

Svarsalternativ:
5=Instämmer helt; 4=Instämmer till stor del; 3=Varken eller; 2=Instämmer till viss del; 1=Instämmer inte alls.

FRÅGA 40.1: Vuxna barn har en plikt att ta hand om sina föräldrar när de behöver långvarig omsorg.

Svarsalternativ:
5=Instämmer helt och hållet; 4=Instämmer delvis; 3=Varken eller; 2=Instämmer inte; 1=Instämmer absolut inte.

FRÅGA 40.2: Föräldrar har en plikt att ta hand om sina vuxna barn om de inte kan försörja sig själva.

Svarsalternativ:
5=Instämmer helt och hållet; 4=Instämmer delvis; 3=Varken eller; 2=Instämmer inte; 1=Instämmer absolut inte.

Auktoritet

FRÅGA 39.10: Respekt för auktoriteter är något som alla barn behöver lära sig.

Svarsalternativ:
5=Instämmer helt; 4=Instämmer till stor del; 3=Varken eller; 2=Instämmer till viss del; 1=Instämmer inte alls.

FRÅGA 40.1: Hur viktigt eller oviktigt tycker du att det är att lära barn följande? Lydnad.

Svarsalternativ:
5=Mycket viktigt; 4=Ganska viktigt; 3=Varken eller; 2=Inte så viktigt; 1=Inte alls viktigt.

FRÅGA 40.2: Hur viktigt eller oviktigt tycker du att det är att lära barn följande? Skötsamhet.

Svarsalternativ:
5=Mycket viktigt; 4=Ganska viktigt; 3=Varken eller; 2=Inte så viktigt; 1=Inte alls viktigt.

Helighet

FRÅGA 39.11: Man bör inte skända sin kropp med piercing eller tatuering, även om ingen annan människa kommer till skada.

Svarsalternativ:
5=Instämmer helt; 4=Instämmer till stor del; 3=Varken eller; 2=Instämmer till viss del; 1=Instämmer inte alls.

FRÅGA 39.12: Det finns inget moraliskt fel med att skända eller vanära gemensamma symboler som svenska flaggan.

Svarsalternativ:
1=Instämmer helt; 2=Instämmer till stor del; 3=Varken eller; 4=Instämmer till viss del; 5=Instämmer inte alls.
Notera den omvända ordningen där ”instämmer inte alls” indikerar mer känslighet för handlingen.

INDIVIDORIENTERAD MORAL

Rättvisa

FRÅGA F39.4: Människor som arbetar hårt bör tjäna mer pengar än andra.

Svarsalternativ:
1=Instämmer helt; 2=Instämmer till stor del; 3=Varken eller; 4=Instämmer till viss del; 5=Instämmer inte alls.
Notera den omvända ordningen där ”instämmer inte alls” indikerar preferens för jämlikt utfall, vilket är den aspekt av rättvisa som avses fångas här (i linje med engelskans ”equity”).

FRÅGA F39.7: Det är orättvist att invandrare som inte betalat skatt i Sverige får fri sjukvård.

Svarsalternativ:
1=Instämmer helt; 2=Instämmer till stor del; 3=Varken eller; 4=Instämmer till viss del; 5=Instämmer inte alls.
Notera den omvända ordningen där ”instämmer inte alls” indikerar preferens för lika utfall, vilket är den aspekt av rättvisa som avses fångas här (i linje med engelskans ”equity”).

Omsorg

FRÅGA F39.6: Alla har lika stor rätt att vara i Sverige.

Svarsalternativ:
5=Instämmer helt och hållet; 4=Instämmer delvis; 3=Varken eller; 2=Instämmer inte; 1=Instämmer absolut inte.

FRÅGA F39.8 Man bör hjälpa de som haft det svårt i livet.

Svarsalternativ:
5=Instämmer helt och hållet; 4=Instämmer delvis; 3=Varken eller; 2=Instämmer inte; 1=Instämmer absolut inte.

UPPSALA
UNIVERSITET

Layout: Ulrika Wahlberg
Illustration: AI-genererad via Adobe Firefly